

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БОНДАР Ірина Володимирівна

УДК 373.5.016:94(100)(07)

**ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ**

**13.00.02 – теорія та методика навчання
(історія та суспільствознавчі дисципліни)**

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Рівне – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

кандидат історичних наук, професор
ЛАДИЧЕНКО Тетяна В'ячеславівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри методики навчання
суспільних дисциплін і гендерної
освіти.

Офіційні опоненти –

доктор педагогічних наук, професор
РЯБОВОЛ Лілія Тарасівна,
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
професор кафедри державно-правових
дисциплін та адміністративного права;

кандидат педагогічних наук, доцент
МОЦАК Світлана Іванівна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
доцент кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та методики
навчання історичних дисциплін.

Захист відбудеться 28 квітня 2021 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 47.053.01 у Рівненському державному гуманітарному університеті за адресою: 33000, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Рівненського державного гуманітарного університету (33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31).

Автореферат розіслано 27 березня 2021 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. А. Гудовсек

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Бурхливий розвиток сучасного українського суспільства, що супроводжується реформуванням різних його сфер, вимагає модернізації освітнього процесу з метою забезпечення належних умов для розвитку та розкриття потенціалу особистості як основи повноцінної реалізації в усіх сферах життєдіяльності. Зазначене актуалізує необхідність підготовки компетентного креативного випускника, який продукує раціональні розв'язки різноманітних проблем, здатного до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних соціокультурних змін і викликів. Важливість означених цілей підтверджено в державних документах: Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті (2002), Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державному стандарті базової загальної середньої освіти (2020), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Рекомендаціях Ради Європи щодо викладання історії (2001).

З огляду на це особливе значення має проблема формування креативності старшокласників у процесі вивчення шкільних курсів історії.

Проблеми розвитку творчості й креативності у психолого-педагогічних науках набули різноаспектуальних інтерпретацій, пов'язаних із: сутністю «творчості» та «креативності», видами творчості й структурою творчого процесу, критеріями креативності, принципами заохочення креативності, етапами творчого процесу, механізмами творчості та креативності.

На сьогодні педагогічні основи формування креативності в напрямках творчого розвитку особистості розроблено у площині особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів до організації освітнього процесу й модернізації освіти (К. Баханов, І. Бех, Г. Балл, І. Зязюн, Н. Кичук, Ю. Пелех, О. Пометун, О. Петренко, І. Смагін, О. Савченко, С. Сисоєва); концепцій проблемного (А. Алексюк, Є. Ільїн, М. Махмутов, В. Оконь, А. Фурман та ін.) та розвивального (Л. Виготський, В. Давидов, Л. Занков) навчання; методів формування в учнів досвіду творчої діяльності (Дж. Дьюї, І. Лернер, А. Хуторський, Г. Шукіна й ін.). Окремі питання формування креативності особистості розкрито в доробках Н. Добровольської, О. Кононко, О. Куцевол, С. Литвиненко, Р. Павлюка, Л. Петришин, Ж. Рудницької, Л. Рябовол, А. Сологуба, В. Фадєєва, В. Фрицюк та інших.

Проблеми творчої діяльності учнів у процесі навчання історії вивчено українськими методистами в контекстах: розвитку творчих здібностей (М. Роговенко), формування критичного мислення (О. Пометун, С. Терно), організації дослідницької діяльності учнів (К. Баханов, В. Власов, З. Возна, Л. Задорожна, В. Комаров, П. Мороз), інтерактивного навчання (Н. Венцева, Л. Пироженко, О. Пометун), навчання як розв'язання низки проблемних

ситуацій (К. Баханов), застосування засобів візуалізації (Д. Десятов, О. Желіба), роботи з інформаційними ресурсами та мультимедіа (Л. Богдановська, А. Гриценко, Д. Десятов, О. Мокрогуз), організації проєктного навчання (К. Баханов, П. Вербицька, Н. Венцева, В. Мирошниченко, В. Нищета, О. Пометун), диференціації навчання (Ю. Олексін), організації творчої позакласної роботи (П. Вербицька, П. Кендзьор, С. Моцак), посилення креативної спрямованості підручників (К. Баханов, А. Булда, В. Власов, Т. Ладиченко, В. Мисан, О. Пометун, І. Смагін, Л. Рябовол, О. Удод, І. Щупак) тощо. Більшість авторів наголошують на важливості набуття школярами досвіду творчої діяльності як ключового фактора їхнього індивідуального зростання й утвердження статусу учня – самостійного суб'єкта навчальної діяльності, на використанні для цього різних суміжних методик.

Попри напрацювання вчених, цілісного дослідження формування креативності учнів у процесі навчання історії в українській методиці створено не було, а креативне навчання не стало загальнопоширеним явищем сучасної шкільної практики.

Розв'язання цієї проблеми гальмує низка суперечностей між: 1) сучасними тенденціями модернізації змісту шкільної історичної освіти, необхідністю оновлення методичного інструментарію задля формування креативності старшокласників і шкільною практикою, зорієнтованою на стандартизацію; 2) рівнем наукового осмислення проблеми й недостатнім методичним забезпеченням процесу формування креативності старшокласників у процесі навчання історії; 3) об'єктивною потребою розроблення методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії та відсутністю спеціальних студій у методиці навчання історії.

Отже, актуальність і вагомість розв'язання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертації *«Формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано у межах наукового напрямку Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та відповідно до науково-дослідницької проблематики кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти факультету історичної освіти «Теорія та технологія навчання і виховання в системі освіти» з теми «Проблема змісту та методів навчання історії та суспільствознавчих дисциплін». Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 23 лютого 2006 року) й узгоджено в бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 27 червня 2006 р.).

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування, розроблення й експериментальна перевірка ефективності методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

Відповідно до мети дослідження було поставлено такі **завдання:**

1) на основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури розкрити сутність і засадничі характеристики креативності старшокласників;

2) визначити рівні сформованості креативності старшокласників, її критерії та показники;

3) з'ясувати можливості сучасних типів навчання для формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії й обґрунтувати педагогічні умови формування креативності старшокласників на уроках історії;

4) обґрунтувати та розробити структурно-функціональну модель і методику формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії;

5) експериментально перевірити ефективність методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

Об'єкт дослідження: процес навчання старшокласників всесвітньої історії в закладах базової середньої освіти.

Предмет дослідження: методика формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

Розв'язання поставлених завдань передбачало використання таких **методів дослідження:** *теоретичні* – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація джерел із проблеми дослідження, навчально-методичної документації, програм, конспектів учителів, моделювання – для розроблення поняттєвого апарату дисертації, обґрунтування методичних умов формування креативності старшокласників, розроблення й обґрунтування компонентів моделі формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії, формулювання висновків роботи; *емпіричні* – для спостереження за процесом навчання, збору, обробки даних опитування вчителів, анкетування, тестування учнів, ранжування їхніх відповідей, констатувальний і формувальний педагогічний експеримент; *математично-статистичні* методи обробки даних, що одержані у процесі експериментально-дослідної роботи: статистичну вірогідність змін рівнів сформованості креативності старшокласників визначали за допомогою кваліметричного обрахування та статистичного аналізу за методикою t-критерію Стьюдента.

Експериментальна база дослідження. Експериментальну роботу під час проведення дослідження виконували особисто автор і вчителі на базі семи шкіл Вінницької, Рівненської, Тернопільської та Хмельницької областей. Усього в експерименті на різних етапах узяло участь 398 старшокласників.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше запроваджено креативний підхід до навчання старшокласників всесвітній історії; обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель формування креативності старшокласників у процесі вивчення

всесвітньої історії як єдність методологічного, змістово-технологічного, оцінно-результативного компонентів, що набуває реалізації на основі креативного, особистісно діяльнісного та компетентнісного підходів і постає на принципах мотивації, креативного середовища, креативних ситуацій, інтелектуального насичення, продуктивності; обґрунтовано й розроблено методику формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії як системного та послідовного розв'язання креативних завдань різного типу з використанням методів проблемного, дослідницького, інтерактивного й ігрового навчання; розроблено типологію креативних завдань з огляду на структуру креативності старшокласників (мотиваційні, емоційні, алгоритмічні, проблемні, комунікативні, рефлексивні), які спрямовані на отримання креативного продукту (письмового, усного, візуального, ігрового);

уточнено зміст поняття «креативність старшокласників», розглянутого як здатність до творчості, рівні сформованості креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії (низький, середній, вище за середній, високий), базуючись на критеріях (мотиваційному, інтелектуальному, діяльнісному й емоційно-вольовому), деталізованих відповідними показниками;

удосконалено методичний інструментарій, структуру діагностування процесу формування креативності старшокласників у ході реалізації авторської структурно-функціональної моделі;

подальшого розвитку набули ідеї компетентнісного та діяльнісного підходів в освіті щодо формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Результатами проведеного дослідження зможуть скористатися вчителі-практики та методисти під час підготовки навчальних програм, підручників, методичних посібників для вчителів зі шкільного курсу всесвітньої історії для старшої школи, у процесі підготовки та розроблення спецкурсів із методики навчання історії в закладах вищої освіти й системі післядипломної освіти вчителів історії.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та висновки дисертації висвітлено в доповідях на *звітних наукових конференціях* і *науково-методичних семінарах* Рівненського державного гуманітарного університету, а також на *науково-практичних конференціях* різного рівня: *міжнародних* – «Професійна підготовка вчителів історії та суспільствознавства в умовах переходу на 12-тирічний термін навчання» (Київ, 2005), «Освіта і наука без кордонів – 2005» (Пшемишль – Прага, 2005), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Київ – Рівне, 2007), «Професіоналізм педагога у контексті Європейського вибору України» (Ялта, 2007), «Українська освіта у світовому часопросторі» (Київ, 2007), «Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість» (Луганськ, 2012), «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (Рівне, 2010, 2014, 2016, 2017, 2019), Буковинська міжнародна

історико-краєзнавча конференція (Чернівці, Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, 2015, 2018); *усеукраїнських* – «Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів» (Рівне, 2006), «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (Рівне, 2008), «Методологія і методика інтерактивного навчання у середній та вищій школі» (Умань, 2011), «Улас Самчук у сучасній гуманітарній парадигмі» (Рівне, 2015).

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Березнівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2 Березнівської районної ради Рівненської області (довідка № 146 від 07.09.2018 р.), Богушівської загальноосвітньої школи I–III ступенів Березнівської районної ради Рівненської області (довідка № 301 від 04.09.2018 р.), Демидівського ліцею Демидівської селищної ради Рівненської області (довідка № 102 від 04.09.2018 р.), Дубенського педагогічного коледжу Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 559/1 від 05.09.2018 р.), Ізяславського НВК «Загальноосвітня школа I–III ступенів № 2, ліцей» Ізяславської районної ради Хмельницької області (довідка № 184/1 від 01.10.2018 р.), Кременецької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 Кременецької районної ради Тернопільської області (довідка № 290 від 06.09.2018 р.), Шпиківської загальноосвітньої школи I–III ступенів Шпиківської селищної ради Тульчинського району Вінницької області (довідка № 47 від 19.09.2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в 13 одноосібних публікаціях здобувача, серед них: 7 містять основні результати дисертації (з яких 6 розміщено у фахових наукових виданнях України, 1 – у міжнародному науковому виданні); 5 мають апробаційний характер; 1 додатково відображає результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (266 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 265 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 179 сторінках. Працю ілюстровано 8 таблицями та 13 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір і актуальність теми дослідження, визначено його мету та завдання, об'єкт і предмет, схарактеризовано методи, етапи дослідно-експериментальної роботи, розкрито наукову новизну й практичну значущість здобутих результатів, показано зв'язок дисертаційної праці з науковими планами і програмами, вказано кількість публікацій, описано структуру дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні основи формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії**» проаналізовано поняттєво-категорійний апарат дослідження, актуалізовано формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії як

педагогічну проблему, визначено сутність поняття «креативність старшокласника».

Розглянуто термінологічну основу дослідження, яку складають взаємозумовлені поняття, що виступали предметом наукового пошуку українських і зарубіжних учених протягом тривалого часу: творчі здібності, творчість, творча діяльність, креативність. Серед них центральним поняттям є креативність, аналіз тлумачень якого дає підстави стверджувати про наявність у науковій парадигмі різних підходів до його трактування. У сучасних закордонних і вітчизняних психолого-педагогічних студіях креативність розглянуто як умову розвитку на когнітивному, вольовому, моральному та поведінковому рівнях, особистісний потенціал, внутрішній ресурс, життєтворчу динамічну спрямованість особистості, що забезпечує їй здатність до творчості, саморозвитку, успішної самореалізації в усіх сферах життєдіяльності. Узагальнення огляду міркувань щодо специфіки креативності уможливило конкретизацію змісту ключового поняття дисертації «креативність старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії» як динамічної особистісної комплексної інтегрованої якості, що визначає здатність до творчості та є умовою самореалізації особистості, пов'язана майже з усіма рисами особистості та набуває вияву на різних рівнях (несвідомому, свідомому) і в індивідуальній, і в соціально-рольовій діяльності, на основі самоактуалізації, рефлексії та суб'єктивної самооцінки.

Аналіз психологічної та педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу окреслити основні характеристики креативності, розкрити механізми формування останньої, виокремити особливості середовища, що її актуалізує. З'ясовано, що педагогічний феномен поліфункціональності креативності дослідники вбачають у такій пріоритетній її характеристиці, як суб'єктивна детермінанта творчих виявів, завдяки якій навчальна діяльність стає продуктивною й виступає засобом розвитку суб'єктності та компетентності учнів.

Представлено структуру креативності як систему взаємопов'язаних компонентів (мотиваційно-емоційного, інтелектуального, діяльнісного); виокремлено критерії сформованості креативності старшокласників (мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний, операційно-діяльнісний), які деталізовано відповідними показниками. Розглянуто рівні сформованості креативності старшокласників: високий, вищий за середній, середній і низький.

Установлено, що успішному формуванню креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії сприяє врахування індивідуальних і вікових особливостей, інтересів, рівня пізнавальних можливостей, здібностей школярів старшого шкільного віку, розуміння сутності психічних процесів та їхніх механізмів, що слугують підвалинами творчої діяльності. Унаслідок опрацювання психолого-педагогічної літератури констатовано, що старшокласників вирізняє інтенсивний розвиток логічного мислення, підвищена пізнавальна активність, поява нових мотивів навчання, що впливає на пізнавальні процеси й інтелект загалом і створює передумови

самостійної творчої діяльності учнів. Невизначеність (стимулювання пошуку власних рішень), багатоваріантність (різноманіття можливостей для знаходження рішень), наявність зразків творчої поведінки та її результатів, інноваційно збагаченого освітнього середовища актуалізують креативність.

Розроблення теоретичних основ моделювання процесу формування креативності уможливило формулювання сучасного його розуміння, що відповідає завданням гуманізації й особистісній орієнтації освіти, оскільки спрямоване на визнання унікальності дитини, її внутрішньої свободи, врахування потреб та інтересів учнів у процесі навчання, успішне опанування ними знань, умінь і навичок, розвиток мотиваційної сфери та утвердження статусу учня як самостійного суб'єкта навчальної діяльності. Установлено, що креативність старшокласників припускає комплексне вирішення завдань формування компетентної особистості шляхом глибокого засвоєння змісту шкільної історичної освіти в умовах освітнього середовища, що враховує індивідуальні, вікові особливості учнів і відзначається вільною, доброзичливою атмосферою, свободою та своєрідністю самовираження особистості, повнотою й різноманітністю предметно-інформаційного забезпечення.

Акцентовано, що методичним базисом формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії є ідеї та інструментарій різних типів навчання: проблемного – побудова навчання як розв'язання низки проблемних ситуацій; евристичного – забезпечення самореалізації й особистісного розвитку учнів у процесі самостійного «відкриття знань» і створення освітніх продуктів у галузі знань; технології критичного мислення – вільне використання розумових стратегій та операцій для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, ухвалення рішень; проєктного навчання – залучення учнів до систематизації набутих знань і генерування власного освітнього продукту в процесі виконання спеціальних завдань-проєктів; дослідницького – розв'язання завдань, які не мають наперед відомого результату та передбачають пошук необхідної інформації із джерел, її групування й інтерпретацію; інтерактивного – навчання за умов постійної активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу; ігрового – організація умовних ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду в усіх його виявах і досвіду творчої діяльності зокрема.

Спостережено посилення ефективності методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії внаслідок уведення комплексу творчих завдань, які відповідають таким вимогам: спроектовані на цілі навчання, сприяють формуванню і креативності, і базових та предметних компетентностей; є варіативними та в комплексі забезпечують набуття учнями предметних умінь і навичок; поступово ускладнені за рівнем творчості (матеріалізація висунутого іншими задуму, самостійне розроблення задуму, самостійне формулювання умов і завдань задуму, його розв'язок) і кількістю пізнавальних кроків, потрібних для розв'язання творчих завдань. Розроблення психолого-педагогічних основ конструювання комплексу творчих завдань із формування креативності

старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії уможливило виокремлення їхніх типів (мотиваційно-емоційний, інтелектуальний, діяльнісний), підтипів (мотиваційні, емоційні, алгоритмічні, проблемні, комунікативні, рефлексійні) та видів (конструктивний, конструктивно-креативний, креативний).

У другому розділі **«Моделювання процесу формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії»** осмислено підходи до моделювання процесу формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії та досвід їхнього практичного впровадження. З'ясовано, що процес навчання всесвітньої історії у старших класах створює такі передумови формування креативності, як: можливість цілей і змісту навчального предмета, наявність організаційних форм, методів і засобів навчання історії, які можна використовувати для цього.

На основі аналізу науково-методичного забезпечення процесу навчання всесвітньої історії у школі доведено, що шкільний курс всесвітньої історії має значний потенціал щодо формування креативності старшокласників з огляду й на широкі можливості змісту навчального матеріалу, й необхідність реалізації вимог до набуття ключових і предметних компетентностей, які передбачають розвиток низки вмінь, містять креативний складник (формулювання висновків, суджень та аргументація таких, інтерпретація історичних документів і різноманітних джерел інформації, їхнє критичне оцінювання, самостійний науковий пошук тощо) і сприяють досягненню високого освітнього рівня. Це знайшло відображення в акцентах пояснювальної записки: корекції завдань шкільної історичної освіти; виокремленні практичних робіт в обов'язковий компонент освітньої діяльності на уроках історії в 10–11 класах і надання їм проблемної тематики; у рекомендованих видах креативного продукту (есе, презентація, стаття тощо); у знятті часової регламентації на вивчення окремих питань тощо. Методичний апарат сучасних підручників з історії зазнав значних змін щодо розширення можливостей для формування креативності старшокласників. Ідеться про: уведення до додаткового компонента підручників різних джерел, зокрема контрверсійних, що позитивно позначається на кристалізації критичного погляду на історичні події; появу рубрик, які відзначаються спонуканням до дискусії, групового обговорення матеріалу підручника; збільшення й урізноманітнення творчих завдань (наявні завдання зі створення креативного продукту).

Обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії, яка становить єдність методологічного, змістовно-технологічного й оцінювально-результативного блоків, що реалізується за визначених умов (рис.1.1).

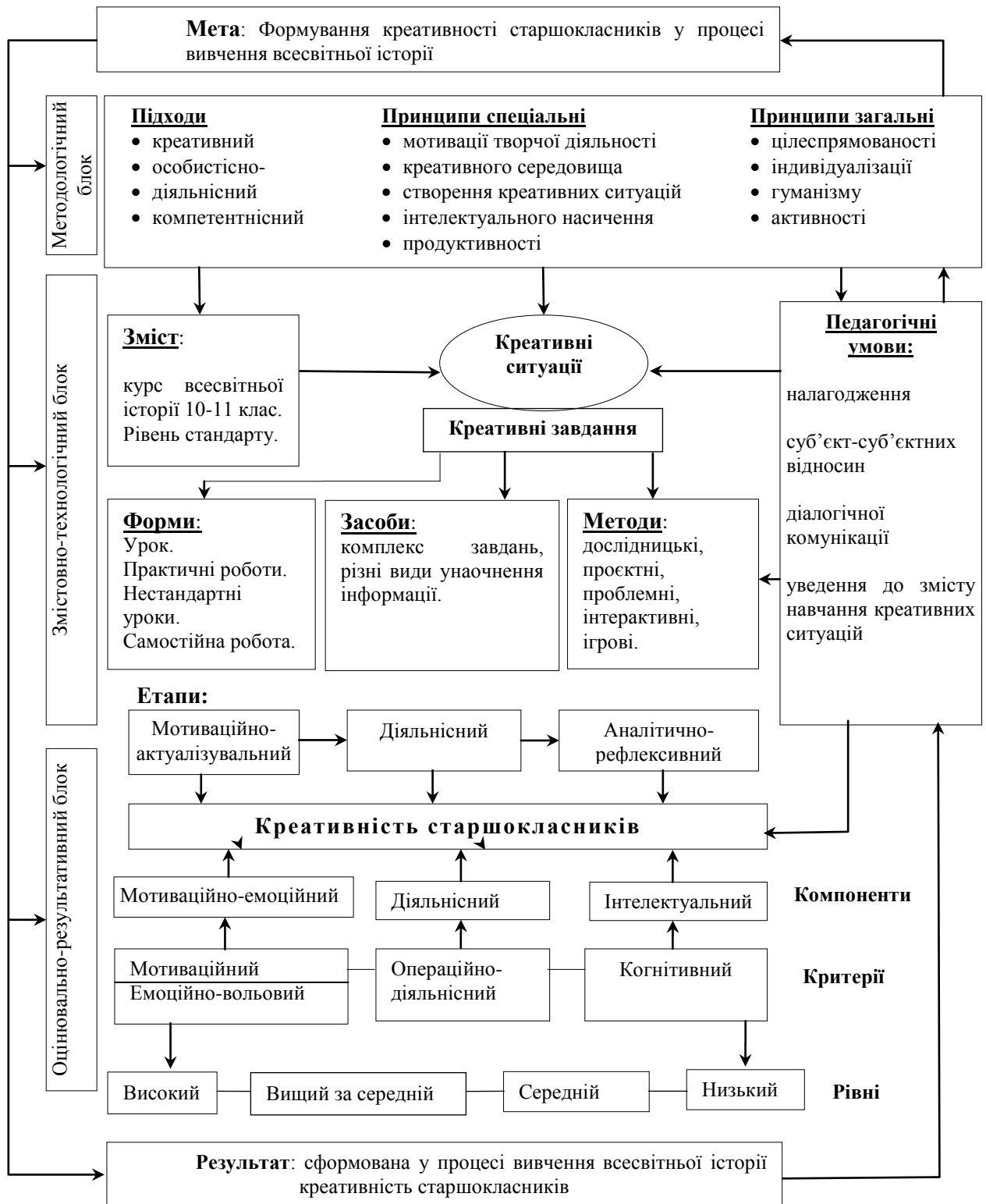

Рис.1. Структурно-функціональна модель формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії

Методологічний блок структурно-функціональної моделі формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії охоплює методологічні підходи та принципи формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії – елементи, які виконують системорегулювальну функцію й визначають тактику

проектування експериментальної методики. *Змістово-технологічний блок моделі* – зміст (шкільний курс *всесвітньої історії* для 10–11 класів рівня стандарту), педагогічні умови та відповідні механізми їхньої реалізації (взаємозумовленість методів, форм і засобів навчання), які забезпечують форми (індивідуальні, групові (особливо робота у малих групах), парні, фронтальні, колективні тощо), методи (проблемного, евристичного, інтерактивного, проектного, дослідницького й ігрового навчання), засоби (карти, картосхеми, схеми, діаграми, таблиці тощо, які призначені для повторення, систематизації й узагальнення знань історичних фактів, понять, зв'язків; текстуальні засоби для вдосконалення практичних умінь і навичок (переважно документи, підручники, фрагменти наукових досліджень і публіцистики тощо); аудіо- та відеозаписи, картини, фотографії та репродукції картин і скульптур для розв'язання завдань, передбачених чинною й експериментальною програмами; комп'ютерні програми; мультимедійні ресурси).

Педагогічними умовами реалізації методики впровадження авторської моделі постають: налагодження суб'єкт-суб'єктних відносин, діалогічної комунікації, введення до змісту навчання розв'язання креативних ситуацій. Урахування окреслених педагогічних умов відповідає функціонуванню внутрішніх механізмів креативності старшокласника та забезпечує динаміку його освітнього поступу.

Центральне місце в запропонованій моделі посідають креативні ситуації та креативні завдання, що їх конкретизують, розроблені за трьома критеріями відповідно до компонентів креативності: мотиваційно-емоційного (мотиваційні й емоційні завдання), інтелектуального (алгоритмічні та проблемні завдання), діяльнісного (комунікативні, рефлексійні завдання). Креативні завдання спрямовані на формування в учнів здатності опановувати «відрефлексований» зміст предмета, передбачають застосування методів пізнання та самостійний пошук іще невідомих засобів діяльності для розв'язання проблем, суперечностей між набутими знаннями та вимогами завдання, сприяють виявленню нових елементів знань, засвоєнню учнями засобів оперування ними, а відтак розширюють їхні можливості щодо розв'язання нових, більш складних проблем із використанням засобів самоосвіти.

Визначені в дослідженні етапи формування креативності старшокласників у процесі вивчення *всесвітньої історії* (мотиваційно-актуалізувальний, діяльнісний, рефлексивно-оцінний) відзначаються зорієнтованістю на реалізацію педагогічних умов, упровадження спеціальних форм, методів і засобів навчання, мають власні мету, завдання та спрямування на результат – позитивну динаміку сформованості креативності старшокласників. Кінцевий результат моделі безпосередньо пов'язаний із метою – підвищення рівня сформованості креативності старшокласників у процесі вивчення *всесвітньої історії*. Визначення останнього уможливають розроблені критерії, показники та діагностувальний інструментарій, які представлені в *оцінювально-результативному блоці*. Врахування

особливостей взаємодії всіх складників структурно-функціональної моделі формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії зумовить досягнення поставленої мети.

У третьому розділі **«Експериментальна методика формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії»** з'ясовано зміст, мету експериментально-дослідної роботи; описано та проаналізовано перебіг і результати педагогічного експерименту; доведено ефективність розробленої методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

Мета експериментального навчання полягала у створенні методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії та перевірки її ефективності. Підґрунтям побудови програми експериментального навчання виступало *припущення*, що формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії буде успішним за умов: навчання всесвітній історії на основі поєднання креативного, особистісно-діяльнісного та компетентнісного підходів з опорою на творчу діяльність; дотримання загальнодидактичних (цілеспрямованості, індивідуалізації, гуманізму, забезпечення активної творчої діяльності) та специфічних (мотивації, креативного середовища, креативних ситуацій, інтелектуального насичення та продуктивності) принципів; застосування методів, прийомів, засобів проблемного, евристичного, дослідницького, проектного, інтерактивного й ігрового навчання; стимулювання творчої діяльності, зокрема за допомогою комплексу креативних (мотиваційних, емоційних проблемних, алгоритмічних, комунікативних, рефлексійних) завдань; організації самостійної креативної діяльності старшокласників, спрямованої на формування базових і предметних компетентностей; реалізації міжпредметних зв'язків (історія України, громадянська освіта, правознавство, українська література); надання пріоритету роботі з історичними документами.

Методика дослідного навчання передбачала проектування поетапного та послідовного формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії. Перший етап – мотиваційно-актуалізувальний – відображав ознайомлення старшокласників із феноменом креативності, її роллю у навчанні та житті, прищеплення стійкої мотивації до творчої діяльності шляхом виконання спектра мотиваційних та емоційних завдань. Другий етап – формувальний – охоплював розвиток операційних структур, які складають сутність креативної діяльності (самостійне перенесення раніше засвоєних знань і вмінь у нову ситуацію, бачення нових проблем у знайомій ситуації), розуміння навчальної проблеми внаслідок розв'язання алгоритмічних, проблемних і комунікативних завдань. Роботу на третьому етапі – аналітико-рефлексивному – спрямовували на усвідомлення старшокласниками механізму креативної діяльності під час узагальнення та систематизації набутих знань, умінь і досвіду творчої діяльності у процесі розв'язання комунікативних та рефлексійних завдань.

У ході експериментального навчання практикували фронтальну, групову й індивідуальну форми діяльності для підвищення ефективності засвоєння змісту шкільної історичної освіти. Чільне місце відводили самостійній роботі учнів з історичними документами (пошук потрібної інформації для розв'язання проблем, її структурування, інтерпретації, обмін між учасниками освітнього процесу і, щонайважливіше, практичне застосування здобутих знань для створення креативного продукту).

Особливий аспект методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії складає комплекс творчих завдань, який спрямований на формування компонентів креативності та передбачає генерування учнями креативного продукту (усного (розповідь, доведення, дискусія, спорігеллінг), письмового (твір, есе, інтерв'ю, сценарій, план-конспект), візуального (колаж, таймлайн, інфографіка, відеофільм, презентація), ігрового (театралізація, конкурс, вікторина, квест).

Розв'язання креативних завдань відбувалося на таких етапах: 1) актуалізація опорних знань (фактів, ключових понять, тобто вихідних даних, необхідних для сприйняття й усвідомлення змісту творчого завдання та креативного підходу до їхнього використання); 2) пошук та усвідомлення зв'язків між фактами, тенденціями, смислів, явищ минулого; 3) формулювання припущення (гіпотези) (моделювання, конструювання історичної ситуації); 4) визначення шляхів розв'язання завдання (оцінювання наявності базових даних для виконання завдання, окреслення напрямів пошуку потрібної інформації); 5) винайдення алгоритму виконання творчих завдань; 6) творче застосування алгоритму розв'язання; 7) перевірка доказовості аргументів і самооцінювання результатів розв'язання; 8) вибір способу представлення результатів (креативного продукту).

Критеріями добору дидактичних матеріалів для розроблення комплексу творчих завдань слугували: критерій тематично-змістової єдності (урахування тематики змісту, доступності, новизни й актуальності), психологічний (урахування наявного рівня пізнавальних можливостей учнів і креативності), соціокультурний (урахування змістових ліній чинної програми, що сприяють формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учня), компетентнісний (набуття учнями базових і предметних компетентностей паралельно з формуванням якостей креативності), емоційний (здатність викликати співпереживання сенсів минулого й отримання задоволення від процесу творчої діяльності). Для унаочнення інформації, ілюстрування результатів виконання завдань учні готували мультимедійні презентації. Упродовж експериментального навчання учителі залучали учнів до рефлексії власної діяльності.

У експериментальній роботі, що тривала впродовж трьох етапів (констатувального, формувального та контрольного), взяло участь 398 старшокласників і 18 учителів історії закладів базової середньої освіти.

Ефективність методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії визначалася різницею в динаміці рівнів сформованості креативності учнів контрольних та експериментальних класів.

Установлено, що на початок експерименту рівні сформованості креативності учнів контрольних та експериментальних класів за всіма критеріями були однорідними. Аналіз отриманих результатів наприкінці формувального експерименту увиразнив збільшення кількості учнів із високим рівнем сформованості креативності в експериментальних класах із 6 % до 14 %, тоді як у контрольних – із 5 % до 7 %; із вище за середній рівнем креативності в експериментальних класах із 18 % до 40 %, у контрольних – із 17 % до 20 %; зменшення кількості учнів із середнім рівнем у експериментальних класах на 20 %, у контрольних – на 2%, із низьким рівнем – відповідно на 10 % і на 3 % . Результати педагогічних спостережень на формувальному етапі дослідження відобразили якісні зрушення в рівнях сформованості креативності старшокласників експериментальних класів на відміну від контрольних (рис. 2).

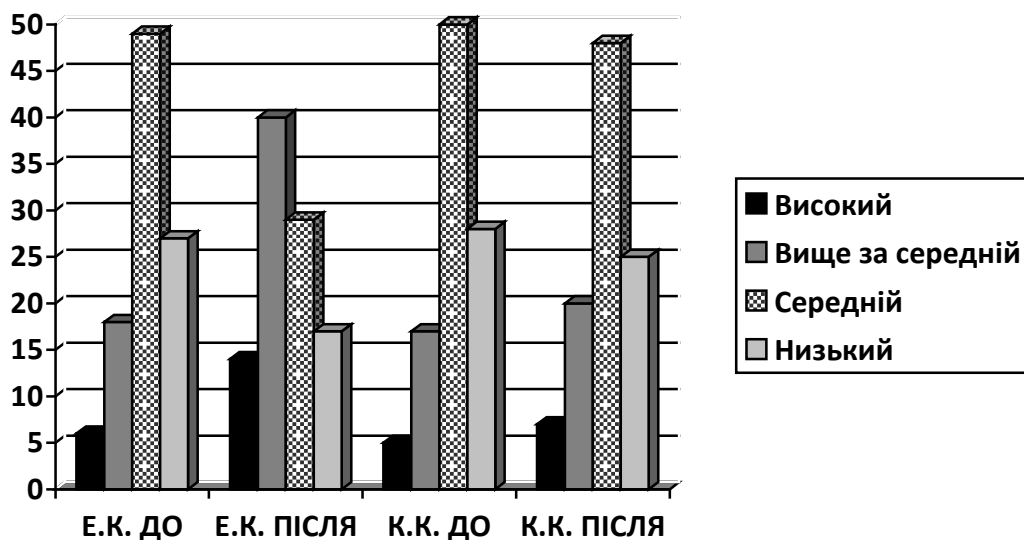

Рис. 2. Рівні сформованості креативності старшокласників у контрольних (К.К.) та експериментальних (Е.К.) класах до і після формувального етапу експерименту (у відсотках)

Кількісний та якісний аналіз результатів формувального експерименту дає підстави стверджувати, що показники сформованості креативності учнів експериментальних класів мають тенденцію до збільшення у бік вище за середній і високого рівнів на тлі відсутності статистично значущих змін у рівнях сформованості креативності учнів контрольних класів. Достовірність отриманих результатів доведено за допомогою кваліметричного обрахування та статистичного аналізу за методикою t-критерія Стьюдента.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та запропоновано алгоритм практичного розв'язання наукової проблеми формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії, який містить обґрунтування, розроблення й експериментальну перевірку моделі цього

процесу та методики її впровадження. Результати дослідження, що відображають виконання поставлених завдань, дали змогу сформулювати такі висновки:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми окреслено поняттєве поле дослідження, уточнено змістове наповнення поняття «креативність» і розтлумачено сутність базового поняття «креативність старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії» як динамічну особистісну комплексну інтегровану якість, яка визначає здатність до творчості, є умовою самореалізації особистості та містить: пізнавальну мотивацію, орієнтацію на творчу діяльність, на пошук шляхів реалізації своїх потенційних можливостей через творчість на уроці, здатність до самоактуалізації, емоційне налаштування на творчий процес, спрямованість на досягнення мети творчої діяльності, розвиток уяви, фантазії, емпатії, здатність відчувати різнобарвні емоції, чутливість до нового, здатність до саморегуляції (мотиваційно-емоційний компонент); оригінальність, гнучкість, оперативність мислення, творчу уяву, легкість асоціацій, швидкість у засвоєнні інформації, схильність до порівнянь, зіставлень (інтелектуальний компонент); швидкість опанування вмінь, здатність до вироблення стратегії і тактики вирішення нових завдань, навчальних проблем, здатність організовувати самостійну, продуктивну діяльність (діяльнісний компонент).

2. Установлено, що рівень сформованості креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії характеризується ступенем сформованості її окремих компонентів. Критеріями та показниками сформованості цього явища виступають: мотиваційний (пізнавальні інтереси та мотиви творчої самореалізації, надання переваги саме творчим видам діяльності), емоційно-вольовий (реакції й на процес творчої діяльності, й на її результати, здатність оцінювати власний творчий продукт), інтелектуальний (творче застосування знань програмового матеріалу та самостійність, дивергентність мислення), діяльнісний (уміння продукувати ідеї, висувати гіпотези, обґрунтовувати доведення, переносити набуті раніше знання й уміння у нестандартні ситуації, формулювати нові стратегії розв'язання навчальних проблем). Описано рівні сформованості креативності старшокласників: високий, вищий за середній, середній і низький.

3. Ґрунтовний аналіз загальнодидактичних і методичних досліджень уможливив визначення методичної основи формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії – ідеї та інструментарій різних типів навчання: проблемного – побудова навчання як розв'язання низки проблемних ситуацій; евристичного – забезпечення самореалізації та особистісного розвитку учнів у процесі самостійного «відкриття знань» і створення освітніх продуктів у галузі знань; технології критичного мислення – вільне використання розумових стратегій та операцій для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, ухвалення рішень; проєктного навчання – залучення учнів до систематизації набутих знань і генерування власного освітнього продукту в процесі виконання спеціальних

завдань-проектів; дослідницького – розв’язання завдань, які не мають наперед відомого результату та передбачають пошук необхідної інформації з джерел, її групування та інтерпретацію; інтерактивного – навчання за умов постійної активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу; ігрового – створення умовних ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду в усіх його виявах і досвіду творчої діяльності зокрема.

4. Обґрунтовано та розроблено модель формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії, яка складається з трьох взаємопов’язаних блоків. Методологічний блок моделі становлять провідні наукові підходи, а також загальні (цілеспрямованості, індивідуалізації, гуманізму, активності) та спеціальні (мотивації творчої діяльності, креативного середовища, креативних ситуацій, інтелектуального насичення, продуктивності) принципи, які визначають стратегію і тактику формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії, теоретично обґрунтовуючи мету, структуру, зміст, технології, педагогічні умови та результат проектування експериментальної методики. Змістовно-технологічний блок охоплює етапність реалізації моделі (мотиваційно-актуалізувальний, діяльнісний, аналітично-рефлексивний), зміст (шкільний курс всесвітньої історії 10–11 класи рівня стандарту), методи проблемного, евристичного, інтерактивного, проектного, дослідницького й ігрового навчання. Оцінювально-результативний передбачає моніторинг і кінцеве оцінювання її впровадження за складниками креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії з огляду на певні критерії та рівні.

Центральне місце у моделі посідають креативні ситуації та креативні завдання, що їх конкретизують, розроблені за трьома критеріями відповідно до складників креативності мотиваційно-емоційного (мотиваційні й емоційні завдання), інтелектуального (алгоритмічні та проблемні завдання), діяльнісного (комунікативні та рефлексійні завдання).

Педагогічними умовами реалізації методики впровадження моделі слугували: налагодження суб’єкт-суб’єктних відносин, діалогічної комунікації, уведення до змісту навчання розв’язання креативних ситуацій.

Методика відображає такі етапи формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії: мотиваційно-актуалізувальний – ознайомлення з феноменом креативності, її роллю у навчанні та житті, формування стійкої мотивації до креативної діяльності за допомогою мотиваційних та емоційних креативних завдань; формувальний – розвиток операційних структур, що складають сутність креативної діяльності, самостійне перенесення раніше засвоєних знань і вмінь у нову ситуацію, бачення нових проблем у знайомій ситуації, розуміння структури проблеми шляхом розв’язання алгоритмічних, проблемних та комунікативних креативних завдань; аналітично-рефлексивний – усвідомлення механізму креативної діяльності під час узагальнення та систематизації набутих знань, умінь і досвіду у процесі розв’язання комунікативних та рефлексійних креативних завдань.

5. Експериментально перевірено ефективність методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії. Узагальнення результатів увиразнило динаміку кількісно-якісних змін, а саме: у межах розвитку всіх компонентів креативності інтенсивне зменшення кількості старшокласників з низьким рівнем сформованості креативності (-10% ЕГ та -3% КГ) та середнім (-20% ЕГ та -2% КГ); збільшення відсотку учнів з вищим за середній рівнем сформованості креативності (+22% ЕГ та +3% КГ); зростання кількості старших школярів, які демонструють креативність на високому рівні, (+8% ЕГ та +2% КГ). Крім кількісних показників, відбулися зміни у межах кожного з рівнів, що набуло такого вияву, як збільшення в експериментальних групах учнів з вищими балами у межах шкали певного рівня.

Презентовані наукові результати проведеного дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

Подальші наукові розвідки може бути присвячено вивченню питань формування креативності учнів в основній школі на уроках інших суспільствознавчих предметів, а також питань, пов'язаних зі створенням конкретних видів креативного продукту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дисертації

1. Бондар І. В. Інноваційні технології у підготовці майбутніх вчителів історії до формування креативності старшокласників. *Вища освіта України. Тем. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»*. Рівне: РДГУ, 2007. Т. 2. С. 147–150.
2. Бондар І. В. Інтерактивні технології як засіб формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / ред. кол. Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін. Умань: ПП Жовтий О. О., 2011. Вип. 39, ч. 2. С. 83–88.
3. Бондар І. В. Креативні завдання як засіб формування компетентностей на уроках всесвітньої історії. *Нова педагогічна думка*. 2018. Вип. 3 (95). С. 66–69. (фахове видання України, що внесено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).
4. Бондар І. В. Методичні особливості формування креативності школярів у процесі вивчення історії. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ: СДПУ, 2011. Вип. LVIII, ч. II. С. 132–139.
5. Бондар І. В. Педагогічні умови формування креативності. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*: зб. наук. пр. / ред. кол.: Н. В. Гузій, Н. М. Дем'яненко й ін. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. Вип. 7 (17). С. 9–13.
6. Бондар І. В. Психолого-педагогічні аспекти формування креативності

школярів у процесі вивчення історії. *Pedagogy and Psychology*, VI (74). Budapest. 2018. Issue 180 (Nov). S. 12–16.

7. Бондар І. В. Ситуативний підхід до роботи із текстуальними історичними джерелами як засіб розвитку креативного мислення старшокласників на уроках історії. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*: зб. наук. пр. / за ред. Т. В. Ладиченко. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. Вип. 4. С. 30–36.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Бондар І. В. Дидактичні аспекти формування креативності при вивченні всесвітньої історії у 10–11 класах. *Освіта і наука без кордонів*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Прага, 2005 р. Прага, 2005. Т. 3. С. 80–82.

9. Бондар І. В. Інноваційні технології навчання історії – передумови формування креативності старшокласників. *Українська освіта у світовому часопросторі*: матеріали Міжнар. конгр., м. Київ, 25–27 жовт. 2007 р. Київ. 2007. С. 410–413.

10. Бондар І. В. Інтерактивне навчання у формуванні креативності старшокласників у процесі вивчення історії. *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*: за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. «Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість». 2012. Вип. № 22 (257) листоп., ч. IV. С. 11–17.

11. Бондар І. В. Творчі завдання як засіб формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вищих навчальних закладах*: зб. наук. пр. Вип. VI. Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів: матеріали наук.-практ. конф., м. Рівне, 19–21 квіт. 2006 р. Рівне, 2006. С. 304–308.

12. Бондар І. В. Формування креативності старшокласників – показник професіоналізму вчителів історії. *Професіоналізм педагога у контексті Європейського вибору України*: зб. ст.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ялта, 20–22 верес. 2007 р. Ялта, 2007. Ч. 3. С. 138–141.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

13. Бондар І. В. Вивчення актуальних питань всесвітньої історії за допомогою креативних завдань. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 31. Кн. 2. Рівне: РДГУ, 2019. С. 175–182.

АНОТАЦІЇ

Бондар І. В. Формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії. – На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни). – Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне, 2021.

У дисертації науково обґрунтовано теоретичні та методичні основи формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії, уточнено сутність поняття «креативність старшокласника», з'ясовано механізми її формування, окреслено характерні ознаки освітнього середовища, що актуалізує креативність.

Запропоновано структуру креативності старшокласників як систему взаємопов'язаних компонентів (мотиваційно-емоційного, інтелектуального, діяльнісного), на основі яких встановлено чотири рівні сформованості зазначеної якості (низький, середній, вище за середній, високий) з огляду на критерії (мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та емоційно-вольовий), деталізовані відповідними показниками.

Обґрунтовано, розроблено й апробовано структурно-функціональну модель формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії, яка відображає єдність методологічного, змістовно-технологічного й оцінювально-результативного компонентів, що набувають реалізації за визначених педагогічних умов.

Доведено ефективність методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

Ключові слова: креативність, компоненти креативності, формування креативності старшокласників, всесвітня історія, структурно-функціональна модель.

Бондарь И. В. Формирование креативности старшеклассников в процессе изучения всемирной истории. – На правах рукописи. Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (история и обществоведческие дисциплины). – Ривненский государственный гуманитарный университет. – Ривне, 2021.

В диссертации осуществлено научное обоснование теоретических и методических основ формирования креативности старшеклассников в процессе изучения всемирной истории, уточнена сущность понятия «креативность старшеклассника», обозначены механизмы её формирования, характерные черты образовательной среды, в которой креативность актуализируется. Определена структура креативности старшеклассников как система взаимосвязанных компонентов (мотивационно-эмоционального, интеллектуального и деятельностного), на основе которых определены четыре уровня сформированности исследуемого качества (низкий, средний, выше среднего, высокий), которые опираются на критерии (мотивационный, когнитивный, операционно-деятельностный и эмоционально-волевой) и характеризуются степенью проявления определённых показателей.

Обоснована, разработана и апробирована структурно-функциональная модель формирования креативности старшеклассников в процессе изучения всемирной истории, которая включает единство методологического, содержательно-технологического и оценно-результативного компонентов, которые реализуются при определённых педагогических условиях.

Доказана эффективность методики формирования креативности

старшекласников в процессе изучения всеобщей истории.

Ключевые слова: креативность, компоненты креативности, формирование креативности старшекласников, всеобщая история, структурно-функциональная модель.

Bondar I.V. Formation of creativity of senior pupils in the World history studying. – Qualifying scientific paper on the rights of manuscript. The dissertation thesis submitted for the degree of Candidate of Pedagogical Science, specialty 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching (History and Social Sciences). – Rivne State University of Humanities, – Rivne, 2021.

Thesis researches the issue of senior high school students' creativity development in the process of World History studying. The author argues that the importance to research mentioned issue deals with the necessity to train competent graduates. According to the concepts of "The New Ukrainian School" important characteristic of graduates' deals with the innovation that suggests capacity to change the environment, develop economics according to the principles of constant development, compete at a labor market and study during the life.

Basing on the analysis of psychological and pedagogical research concerning with the mentioned issue the author outlines research conceptual field, specifies the concept of creativity, establishes the mechanisms of its development, and presents the characteristic features of educational environment where creativity is becoming updated. The paper presents the definition of basic concept of "senior high school students' creativity in the process of World History studying" as a dynamic personal complex integral characteristic that denotes capacity for creativity and is a condition for personal self-fulfillment.

The study outlines creativity structure of senior high school students as a system of interrelated components (motivational and emotional, intellectual, activity-based ones) basing on which the author presents four levels of mentioned quality maturity (low, average, higher than average, high) considering the criteria (motivational, intellectual, activity-based and emotional and strong-willed) detailed with the appropriate indicators.

The author establishes that in the process of World History studying successful creativity development for senior high school students is promoted with the consideration of individual and age peculiarities, interests, level of cognitive possibilities, senior high school students' abilities, the comprehension of the core of psychical processes and their mechanisms that belong to the base of creative activity. The paper defines that in the process of World History studying methodological base of creativity development for senior high school students concerns with the ideas and tools of different types of studying: problem-based studying, heuristical studying, studying with critical thinking technologies, project studying, research-based studying, interactive studying, and gaming-based studying.

The author provides the rationale, develops and tests structural and functional model of creativity development for senior high school students in the process of World History studying. This model consists of the unity of

methodological, content and technological, evaluative and effective components that is implemented basing on the defined pedagogical conditions. Methodological unit characterizes methodological approaches and principles of creativity development for senior high school students in the process of World History studying. These ones are presented with the elements that take on the task of system-regulation and define the tactic of experimental methodic projecting.

Content and technological unit of the model reveals the content (school course of World History in the 10th and 11th forms of a standard level), pedagogical conditions and appropriate mechanisms of their implementation (interdependence of methods, forms and means of studying) that are provided with the forms (individual, group (especially work in small groups), pair, frontal, corporate), methods (problem-based, heuristic, interactive, project, research and gaming-based studying), means (maps, schematic maps, schemes, diagrams, charts etc. that serve to repeat, systematize and generalize knowledge concerning with historical facts, concepts and relations; textual means to improve practical skills (mainly with the documents, textbooks, fragments from research and political essays etc); audio- and video-recordings, pictures, photos, pictures' and sculptures' reproductions to solve the tasks provided with the current and experimental programs; computer programs; multimedia resources).

The study defines such basic conditions to realize methodic of model's implementation as the establishment of subject-to-subject relations, dialogical communication, including to the studying content the solution of creative situations. The core of the model deals with creative situations and creative tasks that specify these situations. The author develops mentioned creative tasks according to three criteria considering the components of creativity: motivational and emotional (motivational and emotional tasks); intellectual (algorithmic and problem-based tasks); activity-based (communicative, reflexive tasks).

The study defines the stages of creativity developing for senior high school students in the process of World History studying (motivational and related to the updated, activity-based, reflexive and evaluative). Each of these stages suggests the implementation of pedagogical conditions, realization of special forms, methods and studying means, has its aim, tasks and direction on the result that is positive dynamics of creativity maturity for senior high school students. Final result of the model is directly related to the aim – to increase the level of creativity maturity for senior high school students in the process of World History studying. To define this level it has been developed the criteria, indicators and diagnostic tools presented in evaluative and effective unit. Considering special features of interaction of all constituents of structural and functional model of creativity development for senior high school students will cause the aim achievement in the process of World History studying.

The author gives the rationale for methodic efficiency of creativity development for senior high school students in the process of World History studying.

Key words: creativity, components of creative, formation of creativity of senior pupils, World history, structural and functional model.

